

ТЯЖКОРОБ

Ірина Володимирівна

nosach78@rambler.ru

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
підприємства та прикладної
статистики
Східноукраїнський національний
університет імені
Володимира Даля
Інститут хімічних технологій
(м. Рубіжне)

УДК 332.122

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУБРЕГІОНАЛЬНИХ ФОРМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

THEORETICAL PRINCIPLES OF FORMING OF SUBREGIONAL FORMS OF TERRITORIAL ORGANIZATION

Розглянуто теоретичні засади формування субрегіональних форм територіальної організації. Уточнено розуміння сутності субрегіону як економічного простору (середовища).

Рассмотрены теоретические основы формирования субрегиональных форм территориальной организации. Уточнено понимание сущности субрегиона как экономического пространства (среды).

Theoretical bases of forming of subregional forms of territorial organization are considered. Understanding of essence of subregion is specified as economic space (environments).

Ключові слова: регіон, субрегіон, економічний простір, розвиток.

Ключевые слова: регион, субрегион, экономическое пространство, развитие.

Key words: region, subregion, economic space, development.

ВСТУП

Ефективне використання можливостей українських регіонів, зміцнення економічних, технологічних, транспортних, соціально-культурних та інших зв'язків між ними, розвиток міжрегіональних ринків, а також вихід на міжнародні ринки українських товарів і послуг, капіталів, науково-технічних і культурних цінностей тощо пов'язано з обґрунтованим соціально-економічним районуванням. На жаль, сьогодні законодавчо питання економічного районування в Україні досі не вирішено. Найбільш поширеним є поділ України, який був прийнятий ще в радянські часи, на області, міста Київ і Севастополь, а також автономну республіку Крим [1]. Проте, як показує практика, такий підхід до формування територіального устрою не забезпечує ефективного розвитку регіонів із урахуванням раціонального використання економічних можливостей кожного з них. Крім того, відсутність єдиної системи класифікації території робить неможливим зіставлення систем територіального устрою України та країн Євросоюзу, що ускладнює процес співробітництва між ними.

Пошуку альтернативних підходів до формування територіального устрою країни присвячено чимало публікацій вітчизняних науковців, в яких, залежно від мети дослідження, використовуються підходи до поділу України на регіони, як правило, макро- та мезорівня [1 й ін.]. Однак, в умовах практично повної відсутності державної під-

тримки, зокрема фінансової, зростаючої диспропорції в темпах і масштабах соціально-економічного розвитку регіонів, знижується рівень і якість життя населення, яке мешкає на їх території. Тому виникає необхідність посилення процесів локалізації та економічного саморозвитку окремих територій на основі формування субрегіональних форм організації.

МЕТОЮ СТАТТІ є розгляд теоретичних засад формування субрегіональних форм територіальної організації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ – логічного аналізу, узагальнення та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Прагнення України до подальшої інтеграції до Євросоюзу обумовлює вивчення досвіду існуючого в цих країнах територіального устрою. Так, європейська концепція регіональної політики, розглядаючи регіон як життєве середовище, передбачає єдину класифікацію територій NUTS, основною ознакою якої є ступінь соціально-економічного розвитку територій. Згідно з цією класифікацією, найвищою ланкою адміністративно-територіального поділу країни є макрорегіон (чисельність населення – 3–7 млн. осіб); другий рівень – регіон (0,8–3 млн. осіб); третій рівень – субрегіон або підрегіон (0,15–0,8 млн. осіб); четвертий і п'ятий рівні територій – місцеві або

локальні адміністративні території [2]. Хоча виділені рівні практично не збігаються з існуючим адміністративно-територіальним поділом європейських країн, проте наведена класифікація уможливує порівняльний статистичний аналіз розвитку територій, сприяє виявленню депресивних регіонів із метою подальшої їх структурної перебудови й розвитку, а також спрямована на цільове розподілення фінансових ресурсів між окремими територіями.

Спроби адаптації європейського досвіду до українських реалій можна зустріти у вітчизняній науковій літературі. У ній представлено дослідження як окремих, так і всіх рівнів територій наведеної вище класифікації [3; 4; 6; 7; 11]. Так, група вчених під керівництвом В. Осипова зазначає, що в роботах із регіонального розвитку недостатньо досліджується стратегічне планування локальних територій: агломерацій (у широкому сенсі) та субрегіонів [3]. Під агломерацією вони розуміють складну систему, яка включає міську, промислову, адміністративну агломерацію тощо. Щодо субрегіону, то, на думку вчених, він являє собою загалом невід'ємну частину території регіону, що має певні відмінності від інших частин його території в географічному, економічному й соціальному сенсі та відповідає європейській класифікації NUTS. При цьому науковці віддають перевагу економічному аспекту субрегіону, пов'язаному з правовим, соціальним і містобудівним його розумінням. Відтак, детальний аналіз процесів на визначених мезо- і мікрорівні забезпечить більш ефективне використання обмежених фінансових ресурсів і виконання стратегій соціально-економічного розвитку регіону.

З. Тітенко, використовуючи суспільно-географічні методи дослідження, пропонує концепцію адміністративно-територіального реформування обласного регіону, яка передбачає виділення субрегіонального (середнього) та локального (низового) ієрархічного рівня [4]. Формування субрегіонів відбуватиметься на основі групування й агрегування територіальних громад та адміністративних районів за результатами аналізу відмінностей і подібності різних складових територіального розвитку. На локальному рівні створюватиметься громада – об'єднання жителів кількох сільських поселень із спільними інтересами функціонування та розвитку власної території, організоване задля вирішення питань місцевого значення шляхом створення органів місцевого самоврядування. Можна погодитися з автором, що здійснення реформи поділу обласного регіону на ієрархічні рівні сприятиме створенню ефективної системи управління територією.

О. Сущенко, взявши за основу нематеріальний підхід до регіонального розвитку, запропонований польським економістом А. Куклінськи [5], розглядає регіон як територіальне утворення, яке має орієнтуватися на постіндустріальний тип розвитку [6]. Учений хоч і виділяє макро-, мезо- та мікроекономічний регіональні рівні, однак наголошує на доцільності створення інтегрованих територіальних утворень мезорівня (технопарків, технополісів, наукоградів, інформаційно-логістичних центрів, бізнес-інкубаторів тощо). Безперечно, організація подібних утворень забезпечить перспективний стійкий розвиток регіону, активізує його інноваційну діяльність і підвищить конкурентоспроможність у системі світового господар-

ства. Проте вона є можливою за умов об'єднання зусиль і ресурсів одного або декількох міст, районів, які мають географічну близькість, розвинуті економічні зв'язки та інші умови, тобто формування інтегрованих територіальних утворень пов'язано з виокремленням субрегіональної форми організації.

О. Топчів, Т. Безверхнюк і З. Тітенко не розмежовують регіональні рівні та дають їм загальне визначення, згідно з яким «регіон (макрорегіон, субрегіон) – це органічна складова територіального устрою країни, яка виділяється за характерним поєднанням природно-ресурсних, історико-географічних, етнонаціональних і демографічних, економічних і культурних особливостей, має своє ядро – регіональний центр і обов'язково акцентує свою своєрідність із чітко визначеними функціями у формуванні господарського комплексу» [7]. Таке трактування є цілком обґрунтованим, оскільки «його (регіону) понятійними супутниками можуть виступати уже застосовувані похідні «субрегіон», «макрорегіон» за тієї лише необхідної умови, що вся ідеологія регіональної історії розповсюджується і на термінологічні супутники» [8]. Водночас виділення макрорегіонального та субрегіонального рівнів дозволяє більш детально підійти до розробки концепції регіонального розвитку з урахуванням усіх особливостей досліджуваної території.

Необхідність відокремлення субрегіонального рівня з'являється й у сучасному законодавстві. Міністерством регіонального розвитку та будівництва України розроблено проект Концепції реформи адміністративно-територіального устрою України, де юридично не сформульовано визначення поняття «субрегіон», хоча фактично воно розглядається як «укрупнений район порівняно з іншими» [9].

На практиці потреба у формуванні субрегіональної форми територіальної організації продуктивних сил виникла в процесі стратегічного планування економічного розвитку міст. Так, протягом 2005–2007 рр. на території України діяв проект «Економічний розвиток міст» (ЕРМ) за сприяння Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), у межах якого надавалася допомога в розробці стратегічних планів економічного розвитку міст [10]. У результаті реалізації цих планів відбулися позитивні зрушення в розвитку економіки міст і районів. Однак планування на місцевому рівні не враховувало координаційних аспектів розвитку з прилеглими територіями й населеними пунктами, зокрема міськими агломераціями, та не сприяло комплексному розвитку відповідного регіону. Тому у 2009 р. розпочато реалізацію нового проекту USAID «Локальні інвестиції і національна конкурентоспроможність» (ЛІНК), яким передбачено на підставі результатів проведеного аналізу економічних зв'язків, що історично склалися між містами та районами певних областей, розробку спільного стратегічного плану соціально-економічного розвитку й підвищення конкурентоспроможності в межах субрегіональної форми організації. У результаті було створено сім субрегіонів, що підтверджується протоколами про наміри розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності, підписаними керівниками відповідних обласних і районних держадміністрацій і міських рад:

на території Луганської обл. – Центрально-Луганський (міста Алчевськ, Брянка, Стаханів) та Північно-Західний

(міста Северодонецьк, Рубіжне, Лисичанськ і Кременський район) субрегіони;

на території Херсонської та Миколаївської обл. – Херсонсько-Миколаївський субрегіон (міста Херсон, Миколаїв, Нова Каховка);

на території Одеської обл. – Одеський (міста Одеса, Теплодар, Южний, а також Біляївський, Комінтернівський, Овідіопольський райони) та Придунайський (місто Ізмаїл, Болградський, Ізмаїльський, Кілійський, Кенійський, Тарабунарський райони) субрегіони;

на території Рівненської обл. – Центрально-Волинський субрегіон (міста Луцьк, Рівне, Здолбунів, а також Луцький, Рівненський, Ківерцівський райони);

на території Чернівецької та Хмельницької обл. – Буковинсько-Подільський субрегіон (міста Чернівці, Новоселиця та Хотин, Новоселицький і Хотинський райони, а також місто Кам'янець-Подільський та Кам'янець-Подільський район).

Отже, спираючись на цей досвід, вважаємо доцільним продовжити процес субрегіоналізації інших обласних регіонів задля комплексного вирішення проблем економічного розвитку декількох територіальних громад, які мають близьке географічне розташування, економічні зв'язки, спільну інфраструктуру та підприємства яких активно використовують трудові ресурси сусідніх територіальних громад. «Локальні території, що ведуть конкурентну боротьбу за інвестиційні ресурси, сьогодні практично втрачають географічний сенс, набуваючи сенс бізнес-середовища, якому притаманні не географічні, а суто економічні характеристики, такі як розвиток ділового клімату, інвестиційна привабливість, тенденції демографічних показників, наявність науково-освітніх центрів тощо» [11, с. 144].

Таким чином, узагальнюючи вищенаведені теоретичні положення, можна запропонувати розуміння сутності субрегіональної форми територіальної організації як частини економічного простору (середовища) території (регіону), у межах якої забезпечується взаємодія сукупності наявних і функціональних елементів продуктивних сил на основі принципів стратегічного партнерства, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність як субрегіону, так і регіону в цілому. При цьому «однорідність регіонального економічного простору досягається за рахунок концентрації, інтеграції та конвергенції господарських зв'язків у регіоні» [12, с. 12–17].

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз монографічних і періодичних публікацій показав, що сучасний економічний розвиток регіонів пов'язаний із процесами локалізації та субрегіоналізації. При цьому субрегіональні форми територіальної організації набувають сенсу економічного середовища,

сукупна дія чинників якого, за наявності відповідної стратегії розвитку, сприятиме підвищенню конкурентоспроможності як субрегіону, так і регіону в цілому. Подальші дослідження в цьому напрямку будуть спрямовані на оцінку впливу реалізованих субрегіонами стратегій на динаміку розвитку економіки регіонів, частинами яких вони є.

Література:

1. Розміщення продуктивних сил України: підруч. / [Є.П. Качан, М.О. Ковтонюк, М.О. Петрига та ін.]; за ред. Є.П. Качана. – К.: Вища школа, 1997. – 375 с.

2. Формування регіональної політики: європейський досвід – уроки для України // Центр Розумкова. Національна безпека і оборона. – 2008. – № 4. – С. 3–11.

3. Осипов В.М. Стратегічне планування як ефективний інструмент управління регіональним розвитком [Електронний ресурс] / В.М. Осипов, І.Д. Півоварчук, І.Л. Парасюк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSU_ekon/2011_1/11ovmurr.pdf

4. Тітенко З.В. Основи методики суспільно-географічного дослідження адміністративно-територіального устрою обласного регіону [Електронний ресурс] / З.В. Тітенко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_15/osnovu%20metoduku%20sypilno-geografichnogo%20doslidjen-nya.pdf

5. Kuklinski A. Globality versus locality / A. Kuklinski. – Warsaw: Institute of Space Economy, 1990.

6. Сущенко О.А. Формування інтегрованих територіальних утворень мезорівня [Електронний ресурс] / О.А. Сущенко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/sucshenko.pdf

7. Топчієв О.Г. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: навч.-метод. посіб. / О.Г. Топчієв, Т.М. Безверхнюк, З.В. Тітенко. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 224 с.

8. Чернов Е.А. Региональная история: опыт теоретической интерпретации / Е.А. Чернов // Харківський історіографічний вісник. – 2006. – Вип. 8. – С. 38–48.

9. Концепції реформи адміністративно-територіального устрою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=865>

10. USAID ЛІНК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://linc.com.ua>

11. Гришаєва Ю.Г. Компромісні підходи до визначення стратегічних напрямів залучення прямих іноземних інвестицій в Україну / Ю.Г. Гришаєва // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4. – Т. 9. – С. 141–145.

12. Василенко В. Методология экономической диагностики регионов / В. Василенко // Экономика Украины. – 2008. – № 9. – С. 4–17.